

STELA ANTROPOMORFĂ DIN SATUL LUČINSKOE PE RÂUL CUCIURGAN (UCRAINA, REG. ODESA, RAIONUL RAZDEL'NENSKI')

Serghei Agulnicov, Serghei Popovici

Abstract: *This paper describes an anthropomorphic stele discovered at Lučinskoe village (Razdel'naja district, Odessa region, the Ukraine). The stele represents the 4th type of sculptured figures according to E. Ju Novicki's classification, and belongs to the 19th-17th centuries B.C. The stele is similar to sculptured figures from Novoselovka, Bălța, Alexandrovka, Krestovaja Mogila. The description of the artefact is followed by a brief discussion of evolution of anthropomorphic sculptures of Aeneolithic and Bronze Age from the Nord-Western Black Sea area.*

Key words: *Ukraine, Lučinskoe, anthropomorphic stele, Aeneolithic, Bronze Age*

Cuvinte cheie: *Ucraina, Lučinskoe, stelă antropomorfă, eneolitic, epoca bronzului*

În anul 1988, expediția arheologică a Academiei de Științe a R.S.S. Moldova a efectuat săpături de salvare în satele Nikol'skoe și Ujutnoe, raionul Slobozia. În timpul cercetărilor, s-a primit o informație din partea localnicilor despre o piatră cu reprezentări umane sculptate.

Verificarea informației a dus la identificarea unei stele antropomorfe la 0,5 km NV de satul Lučinskoe, pe teritoriul unei ferme, la 0,15 km de autostrada Velikaja Mihailovka – Razdel'naja (Fig. 1b). După spusele localnicilor, stela s-a aflat pe marginea șoselei sus-menționate, adusă, probabil, de pe una din movile aflate pe ambele maluri a râului Cuciurgan, încă de la începutul sec. XX. La momentul descoperirii s-a observat că pe partea din față a stelei, a fost cioplită cifra 18, care, probabil, constituia un reper de pe marginea șoselei și marca distanța dintre sat și stația feroviară Razdel'naia (inscripția a fost realizată recent și nu este redată pe desen).

În procesul analizei vizuale a stelei a fost realizat desenul și măsurătorile necesare. Dimensiuni: înălțime = 2,90 m, lățimea în partea inferioară = 0,90 m, la mijloc = 0,93 m, la umeri = 1,20 m. Dimensiunile părții superioare (capul): înălțime = 0,30 m, lățime = 0,45 m. Grosimea stelei = cca. 0,25-0,30 m.

Sculptura a fost realizată într-o rocă nisipoasă (gresie) de o culoare cenușie-închisă. Capul are o formă ovală, ochii și nasul fiind reprezentați schematic. Bărbia este marcată în relief de o proeminență ovală. Umerii sunt înclinați oblic spre corpul dreptunghiular al sculpturii; fiind marcați de o adâncitură triunghiulară în centrul căreia se afla un șanțuleț cu lungimea de 0,22 m și lățimea de 0,04-0,05 m. Măinile sunt îndoite din cot având dimensiuni ușor diferite: lungimea mâinii stângi = 0,60 m, lățimea = 0,04-0,05 m; lungimea mâinii drepte = 0,55 m, lățimea = 0,04-0,06 m. Spre centrul sculpturii, la capătul liniilor care conturează mâinile sunt realizate în relief cele două palme, cu degetele separate prin linii incizate. Lățimea acestora ajunge la 10-12 cm, ce ar corespunde în medie dimensiunilor unei palme umane. În partea inferioară a corpului, la 1,10 m de la bază, a fost cioplită o linie orizontală cu lungimea 0,90 m și lățimea 0,05-0,09 m, ce poate fi un element al portului (brâu ?). Toată fața sculpturii a fost șlefuită până mai jos cu 0,35 m de linia brâului. Urmează o suprafață de 0,75 m de la bază, neșlefuită, cu urme de ședere în pământ. Acest fapt susține teoria conform căreia aceste monumente erau înfipte în pământ în poziție verticală.

În cele ce urmează vom încerca să examinăm descoperirea stelei antropomorfe conform clasificării propuse pentru NV Mării Negre¹. Sculptura antropomorfă de la Lučinskoe corespunde celor de tipul IV și se datează aproximativ în sec. XIX-XVIII a.Chr.². În general, de pe teritoriul luat în discuție provin cca. 90 de stele și doua pietre cu forme antropomorfe, ce acopereau gropile sepulcrale. Pe baza statisticii comparate și a datelor radiocarbon avute la dispoziție, la momentul actual, există posibilitatea de a repartiza în timp evoluția stelelor antropomorfe, începând de la cele mai simple forme din perioada eneoliticului și bronzului timpuriu și ajungând la forme complicate, cu umerii și capul bine evidențiate. Cele mai timpurii stele antropomorfe din zonă datează din eneolitic și sunt realizate din blocuri de piatră de forme geometrice sau amorfă, cu reprezentări convenționale a capului, care deseori se apropie de forma triunghiulară³. Stelele de acest tip acopereau mormintele eneolitice din tumulul de lângă Grigoriopol, regiunea Nistrului de Jos. Puțin mai târziu apare ca element important brăul, realizat prin linii orizontale adâncite (Olănești 2/1-2/2)⁴. Cele mai timpurii stele din NV Mării Negre se sincronizează probabil cu grupa a III-a a mormintelor eneolitice de tip Postmariupol⁵. Perioada lor de apariție ar putea fi sincronizată cu grupul al II-lea al mormintelor eneolitice de tip Hadžider-Životilovka, unde asemenea piese erau înfipte în pământ și reprezentau sanctuare de sine stătătoare⁵.

În perioada timpurie a epocii bronzului, în movilele din zona de stepă a interfluviului danubiano-nistrean, apar stele antropomorfe cu umerii și capul evidențiați, însă, fără reprezentarea unor elemente, precum fața, mâinile, vestimentația, armele. După clasificarea lui E. I. Novickij, acestea sunt stelele de tipul II și III, datate în sec. XXV-XIX a.Chr.⁶. Urmează o etapă calitativ nouă în cadrul evoluției stelelor antropomorfe, când de la simple forme geometrice se trece la o formă mai complicată a „design”-ului, datorită apariției unor elemente ca: trăsăturile feței, mâinile, tălpile picioarelor, unele obiecte etc. Acestea corespund tipului IV conform clasificării mai sus menționate⁷. După o serie de analogii, stelele tipului IV s-ar putea data în sec. XIX-XVII a.Chr., perioadă care corespunde cu prezența în acest spațiu a purtătorilor culturilor Jamnaja târzie și Katakombnaja⁸. Cele mai apropiate analogii pentru stela de la Lučinskoe sunt piesele de la Novoselovka, Bălțața, Alexandrovca, Utconosovka și din tumulul Crestovaja Mogila. Toate piesele menționate au ca elemente comune mâinile aproape încrucișate, prezența brăului, șlefuirea părții din față. Exemplarul de la Lučinskoe se remarcă prin dimensiunile neobișnuite, în comparație cu alte descoperiri din același tip.

Cel mai apropiat exemplar din punct de vedere stilistic și tipologic este cel descoperit de A. V. Gudkova în tumulul Crestovaja Mogila pe teritoriul raionului Belgorod-Dnestrovski, reg. Odesa (Ucraina), în zona Nistrului de Jos. Această stela avea o formă trapezoidală, cu capul evidențiat, înălțimea de 1,25 m și lățimea la umeri de 0,54 m. Trăsăturile feței (nasul, ochii) sunt bine realizate, mâinile îndoite din coate sunt cu palmele pe piept, iar brăul lat este bine redat. Pe partea dorsală, în relief sunt accentuate vertebrele și coastele. Aceasta a fost

¹ Novickij 1986, 7.

² Novickij 1986, 8, tab.1-2.

³ Grigoriopol-Krasnoe – 9/11, 9/19; Jarovoj 1989, 48-49, fig. 2/1-5.

⁴ Jarovoj 1989, 50-51, fig. 3/1-3.

⁵ Jarovoj 2000, 14-15, 35-37.

⁶ Novickij 1986, 8, tab.1-2.

⁷ Novickij 1986, 8, tab.1-4.

⁸ Novickij 1986, 8, tab.1-2.

vopsită în ocră roșu de la bază și până la brâu și acoperea mormântul nr. 8 atribuit culturii Jamnaja târzie⁹. E. I. Novickij¹⁰ datează stelele de acest tip în sec. XVIII-XVII a.Chr., ce corespunde fazei târzii „Bugeac”¹⁰, datare ce poate fi aplicată și stelei de la Lučinskoe.

Evoluția ulterioară a stelelor în regiune este relevată de descoperirea la Ciobruți, pe malul stâng al Nistrului a unei stele antropomorfe realizate în manieră realistă, datată în perioada mijlocie a epocii bronzului, în sec. XVI-XIV a.Chr.¹¹.

Monumentele antropomorfe studiate în NV Mării Negre în ultimele decenii reprezintă fără îndoială un izvor important pentru cercetarea ideologiei, structurii sociale, culturii materiale din perioada eneoliticului și bronzului timpuriu. Utilizarea stelelor antropomorfe în cadrul culturilor de stepă este legată de ritualul de înmormântare a unor reprezentanți de vârf ai societății, care indubitabil evidențiază apariția diferențierii sociale. Unii autori consideră că stelele antropomorfe ar reprezenta personaje importante ale societății: conducători de trib, sacerdoți etc.¹². O altă teorie susține că aceste stele nu reprezintă persoane concrete, ci chipurile unor zeități, cărora se închinau primii crescători de animale din stepele nord-vest pontice, și nu numai¹³.

Descoperirea unor noi stele antropomorfe din aceeași perioadă va permite elaborarea unei clasificări mai complexe și a unei interpretări cultural-ideologice mai detaliată. În momentul actual subliniem doar o relativă concentrare a lor în regiunea Nistrului de Jos.

Bibliografie

- Formozov, A., A. 1980, *Pamjatniki pervobytnogo iskusstva na territorii SSSR*, Moscova.
- Gudkova, A., V. 1993, *Kurgan jamnoj kul'tury Krestovaja mogila v nizvov'jah Dnestra*, în *Drevnosti Pričernomorskih Stepej*, Kiev, 22-28.
- Jarovoj, E., V. 1989, *Drevnejšie monumental'nye izobraženija Dnestrovsko-Prutovsko Meždureč'ja*, în *Pamjatniki drevnejšego iskusstva na territorii Moldavii*, Chișinău, 47-63.
- Jarovoj, E., V. 2000, *Skotovobčskoe naselenie Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja epohi rannego metalla*, Avtoreferat na soiskanie učenoj stepeni doktora istoričeskikh nauk, Moscova.
- Krylova, L., P. 1976, *Kernosovskij idol*, în *Eneolit i Bronzovuj vek Ukrainy*, Kiev, 36-46.
- Novickij, E., Ju. 1986, *Kamennye izvajanija epohi eneolita-bronzy v Severo-Zapadnom Pričernomor'e*, Avtoreferat disertacii na soiskanie učnoj stepeni kandidata istoričeskikh nauk, Leningrad.
- Novickij, E., Ju. 1990, *Monumental'naja skul'ptura drevnejših zemledel'cev I skotovodov Severo-zapadnogo Pričernomor'ja*, Odessa.
- Pârvan, V. 1925, *La „statue-menhir” de Hamangia*, Dacia 2, 422-429.
- Serova, N., L., Jarovoj, E., V. 1987, *Grigoriopol'skie kurgany*, Chișinău.

⁹ Gudkova 1993, 24, fig. 3/1.

¹⁰ Novickij 1990, 22, tab.1/5.

¹¹ Novickij 1986, 8, tab. 1/6.

¹² Formozov 1980, 106.

¹³ Jarovoj 1989, 61.

Serghei Agulnicov,
 Centrul de Arheologie
 Institutul Patrimoniului Cultural
 Academia de Științe a Moldovei
 Bd. Ștefan cel Mare, nr. 1
 MD-2001, Chișinău
 Republica Moldova
 agulnikov-budjak@mail.ru

Serghei Popovici
 Centrul de Arheologie
 Institutul Patrimoniului Cultural
 Academia de Științe a Moldovei
 Bd. Ștefan cel Mare, nr. 1
 MD-2001, Chișinău
 Republica Moldova
 popovicisergiu@mail.ru

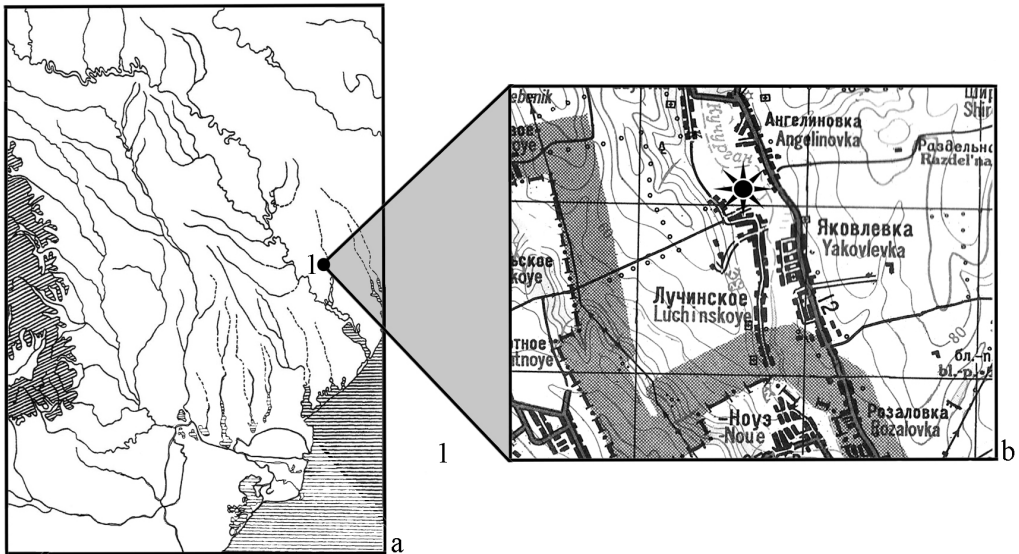

Fig. 1. a – Localizarea descoperirii stelei antropomorfe; b – detaliu.

Fig. 1. a – The location of the discovery place; b – detail.

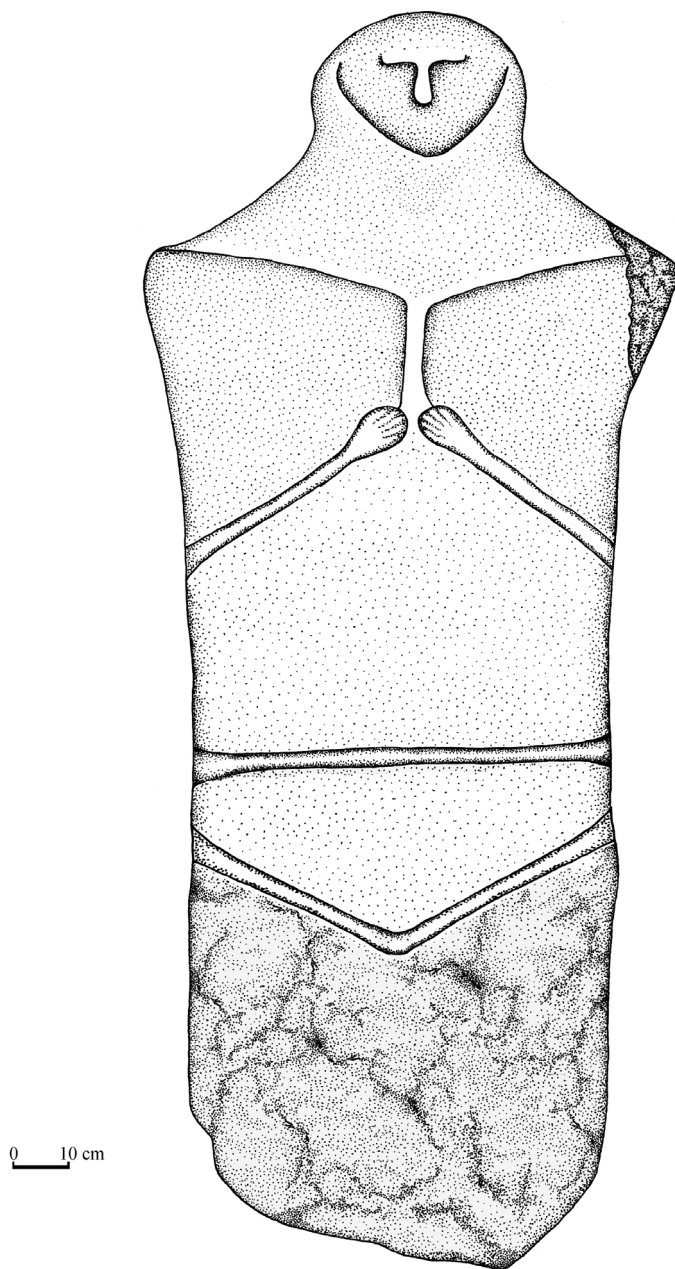

Fig. 2. Stela antropomorfa de la Lučinskoe.
Fig. 2. Anthropomorphic stele from Lučinskoe.

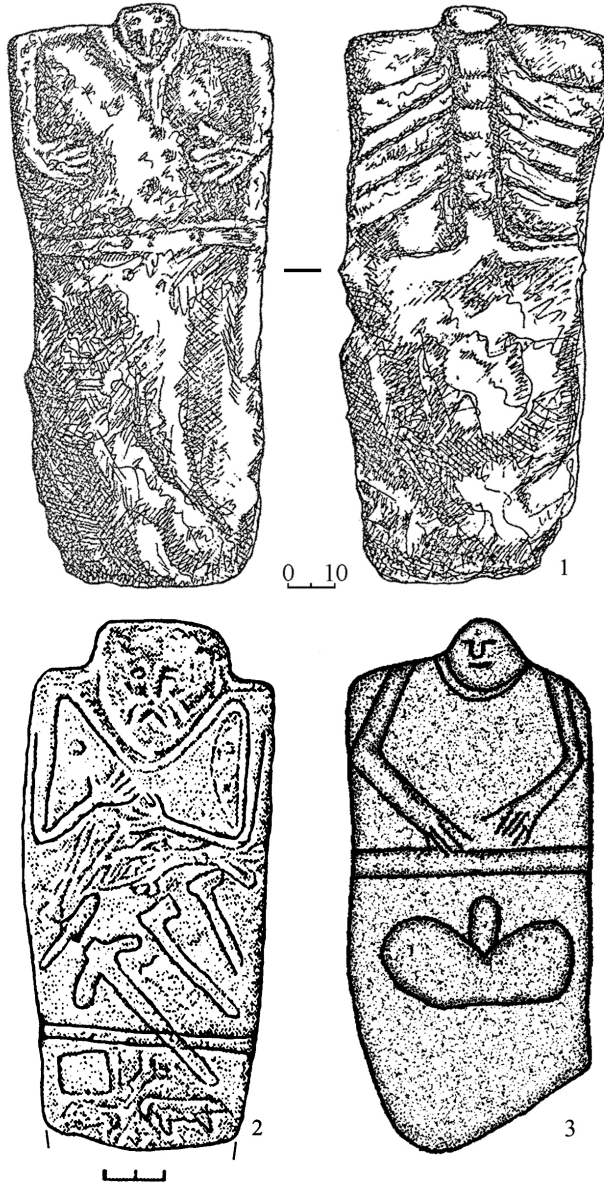

Fig. 3. Analogiile stelei antropomorfe de la Lučinskoe:
 1 - Krestovaja Mogila (după / after: Gudkova 1993); 2 - Kernosovka (după / after: Krylova 1976); 3 - Hamangia (după / after Pârvan 1925).

Fig. 3. The analogies for anthropomorphic stele from Lučinskoe.